



8a JORNADA DE MUSEUS, GESTIÓ DOCUMENTAL i ARXIU: On són les dones als arxius del museus?

REMEI PERPINYÀ MORERA: “LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS ARXIUS DELS MUSEUS”

(Professora titular de la Universitat Autònoma de Barcelona i de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents)

Quina visió llegarem del món que vivim si els arxius no conserven evidències del pas de les dones per aquest món? De les seves activitats, de la seva creativitat, de la seva producció científica i cultural, de les seves lluites i reivindicacions, de les seves opinions i les seves sensibilitats? Quins referents tindran les nenes del futur si la dona no és subjecte arxivístic? Quina memòria quedarà del col·lectiu feminista i LGTIBQ si l'únic que es conserva són els expedients judicials de la repressió franquista en aplicació de la Llei de *Vagos y Maleantes* (convertida el 1970 en la *Llei de perillositat i rehabilitació social*)?

Les veus de les dones i dels col·lectius no dominants compten i contenen històries i vivències diferents a les dels homes i a la memòria hegemònica. En paraules de la sociòloga Elizabeth Jelin:

“Las voces de las mujeres cuentan historias diferentes a las de los hombres, y de esta manera se introduce una pluralidad de puntos de vista. Esta perspectiva también implica el reconocimiento y legitimación de «otras» experiencias además de las dominantes (en primer lugar, masculinas y desde lugares de poder). Entren en circulación narrativas diversas: las centradas en la militancia política, en el sufrimiento

de la represión, o las basadas en sentimientos y en subjetividades. Son los «otros» lados de la historia y de la memoria, lo no dicho que se empieza a contar.”¹

Els arxius han de reconèixer aquest fet, replantejar els seus valors i de manera inajornable incorporar la perspectiva de gènere a tots els aspectes de la funció arxius: des de les polítiques d'adquisicions, la valoració del patrimoni, la metodologia, la gestió documental, la difusió i la gestió del propi servei. Aquest repte afecta a tots els arxius, també als de museus. Podríem pensar que si el museu introdueix un compromís amb la perspectiva de gènere per afavorir una narrativa no androcèntrica en les seves col·leccions i en les seves exposicions i activitats, els seus efectes es propagaran a l'arxiu i, en conseqüència, el seus fons documentals reflectiran també una memòria que afavoreixi els grups socials menys privilegiats. Efectivament això serà així, però no és suficient. Per això cal ampliar aquesta perspectiva als processos de treball i a la gestió del propi servei d'acord amb la missió i els valors de cada arxiu. A més, la visió de gènere a l'arxiu contribuirà a visibilitzar grups socials ocultats per la narrativa androcèntrica dels museus i a crear nous relats fins i tot de la història del propi museu.

Des de mitjans de segle XX es qüestiona la neutralitat i objectivitat dels arxius i hom reconeix que són el **reflex d'una societat patriarcal** que ha arraconat i ignorat les dones. En realitat els arxius han legitimat el punt de vista dominant tant en gènere, raça com classe que s'ha imposat com a neutre. El resultat ha estat que en poques ocasions la dona s'ha considerat subjecte arxivístic, de manera que la seva veu hi és poc representada. No disposem de xifres desagregades per sexe i gènere per a explicar aquest fet a nivell global, però sí que de manera parcial se n'han recollit algunes. Sabem, per exemple, que només un 10% dels fons personals que estan descrits a [Arxius en Línia](#) ²són de dones.³ Podem mencionar un segon exemple: en el Registre de la Memòria del Món de la UNESCO hem comptabilitzat només 5 fons de o sobre dones.

No obstant, la dona sí que ha tingut presència en tant que treballadora assumint el **rol de cura i custòdia** de la documentació. Amb dades de 2017, representa el 57 % del personal dels arxius de Catalunya front el 42'9 % dels homes.⁴ La seva presència és superior en totes les categories excepte en la de subalterns. Tot i així, ens falten dades per a conèixer la posició que ocupa en llocs de comandament. Aquest rol de custòdia també emergeix en constatar el seu paper en la custòdia de la documentació dels familiars homes (marit o pare) i com a donant d'aquests fons documentals.

Malgrat ser una professió que ha viscut un procés de feminització al llarg del segle XX, això no ha servit per obrir els dipòsits d'arxiu a la memòria de les dones, ni a la memòria dels col·lectius feministes i LGTBIQ. Aquests col·lectius són els **outsiders dels sistemes arxivístics públics**. En sentir-se marginats han estat especialment dinàmics en la creació d'arxius per a resguardar la memòria col·lectiva i individual de les seves activitats. Ja a la dècada de 1930 apareixen les dues primeres iniciatives simultàniament en aquest sentit a Estats Units d'Amèrica (World Center for Women's Archives) i a Holanda (Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV), actualment denominat [Atria. Institute for gender equality and women's history](#)) amb l'objectiu de recollir i conservar la documentació bibliogràfica i d'arxiu de la primera onada feminista. A partir d'aquestes iniciatives n'han sorgit d'altres al llarg del segle XX i XXI lligades a les diferents onades del feminisme. A Catalunya podem mencionar [Ca la Dona](#) (inaugurat el 1988) que aplega el centre de documentació i arxiu del moviment feminista més important del país. Més recentment, ha sorgit [Fils Feministes](#) (2020) que ha endegat el projecte ARCHIVAS per a conservar fonts escrites, orals, fotogràfiques i audiovisuals

dels darrers 40 anys del moviment feminista. El que és interessant d'aquest projecte és que es qüestiona les relacions de poder intrínseques a la pròpia estructura de l'arxiu i proposa una genealogia feminista per a la classificació de la documentació.

És urgent començar a aplicar **polítiques d'igualtat als arxius** que reverteixin aquests fets i fer efectiu el que diu l'article 24.c de la Llei 17/2015 del 21 de juliol, *d'igualtat efectiva de dones i homes*: "Impulsar la recuperació de la memòria històrica de les dones amb la participació de les dones, i promoure polítiques culturals que en facin visibles les aportacions al patrimoni i a la cultura de Catalunya, i també la diversitat." El primer pas és reconèixer la bretxa de gènere als arxius i recollir dades desagregades per sexes que ens permeti conèixer la magnitud del problema. En segon lloc, cal canviar la política d'adquisicions per incorporar-hi el respecte a la igualtat de gènere i a les minories per fomentar la pluralitat. Des dels arxius cal promoure actituds actives de col·lecta de fons de dones i del moviment feminista i LGTBIQ afavorint, a l'hora, mecanismes de participació en la presa de decisions sobre l'avaluació documental i la classificació i descripció de la documentació.

Això ens porta a la consideració que cal incorporar una visió integral de la perspectiva de gènere que no només afecta a les polítiques, sinó també a la **metodologia**. La manera com es descriu, classifica, ordena i s'accedeix a la documentació obeeix a patrons patriarcals, tot i que a vegades ni ens n'adonem. És per això que cal un esforç per repensar els processos de la gestió documental des de la visió de gènere. Per exemple: es pot revisar el concepte de productor (el terme família se situa en el marc d'anàlisi d'una estructura patriarcal), així com l'esquema de metadades per tal d'identificar tots els agents que intervenen en una sèrie documental; es poden revisar les propostes d'avaluació documental i de mostreig de la documentació; cal introduir un llenguatge no sexista en les descripcions documentals; també es poden fer guies de recerca per a estudiar la contribució de les dones a la societat.

Ara bé, per a què la política sigui efectiva s'han d'establir plans d'igualtat i nomenar responsables d'igualtat que apliquin aquest plans a les polítiques d'arxiu i gestió documental, a la metodologia i també a la gestió del propi servei d'arxiu (al personal de l'arxiu, el servei d'atenció a les persones usuàries, l'ús del llenguatge i els espais).

En aquesta última dècada s'han endegat **tímides iniciatives** en aquesta línia, de les quals n'esmentarem dues. L'Oficina de la Regió d'Àsia i del Pacífic de la UNESCO a Bangkok ha publicat el 2020 un estudi des de la perspectiva de gènere del Registre de la Memòria del Món a la regió del Pacífic i d'Àsia⁵, que analitza les inscripcions relacionades amb l'Àsia i el Pacífic a partir del marcadore d'igualtat de gènere de la UNESCO. Es la primera iniciativa de revisió dels criteris d'inclusió al [Registre de la Memòria del Món](#) des de la mirada de gènere. També podem destacar el [Informe sobre os arquivos públicos en Galicia. Unha perspectiva de xénero e feminista](#) (2019), promogut per la Comisión de Igualdade del Consello da Cultura Galega, pel seu caràcter pioner donat que és el primer informe de gènere dels sistemes arxivístics de les comunitats autònomes. L'informe recull i presenta les iniciatives de gènere, feminisme i igualtat desenvolupades en els arxius públics de Galícia; recull i analitza dades quantitatives sobre la presència de dones en el sistema arxivístic; analitza els processos arxivístics de recollida, custòdia, servei i polítiques i reflexiona sobre l'atenció a les usuàries i usuaris als arxius.

Aquests iniciatives marquen el full de ruta per introduir polítiques de gènere als arxius i, en el cas que ens ocupa, als arxius dels museus. El creixent interès per l'estudi de gènere i identitat als museus s'ha centrat en les dones com artistes, visitants, consumidoras i col·leccionistes

d'art però ha passat per alt els arxius dels propis museus, tot i que sabem que les lògiques que els regeixen també són de gènere. Introduir, doncs, la perspectiva de gènere als arxius, a l'hora que incorporar els arxius en les polítiques de gènere de les institucions (i dels museus) és un **debat inajornable**.

En definitiva, cal incorporar les lliçons dels arxius feministes que ens ajuden a entendre l'arxiu com un instrument clau de l'acció feminista i l'empoderament de les dones i els col·lectius LGTBIQ; i, a l'hora, entendre el feminisme com un instrument de transformació dels arxius, perquè usar la perspectiva de gènere com un element d'anàlisi promou una arxivística més inclusiva i social.

¹ Jelin, Elizabeth (2002). *Los trabajos de la memoria*. Madrid: Siglo XXI. p. 111.

² *Arxius en línia* és el portal d'accés als inventaris de l'Arxiu Nacional, els arxius comarcals i alguns arxius municipals de Catalunya.

³ Gomila Moll, Paula. (2020). *Geolocalització i dades obertes: un projecte per a la visibilització de la dona com a productora de fons documentals d'arxiu*. Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents; Associació d'Arxivers-Gestors de documents de Catalunya. https://arxivers.com/wp-content/uploads/2020/03/tfm_paulagomila_interactiu.pdf

⁴ *Estadístiques Culturals de Catalunya* (2020). Departament de Cultura. https://dadesculturals.gencat.cat/web/.content/sscc/gt/arxius_gt/ECC-2020.pdf

⁵ UNESCO Bangkok (2020). *Gender equality: Baseline study of Memory of the World in Asia-Pacific*. Asia and Pacific regional Bureau for Education. <https://bangkok.unesco.org/content/gender-equality-baseline-study-memory-world-asia-pacific>